

Тема 1. Учитель професіонал – потреба часу.

„Не той учитель, хто отримав виховання та освіту вчителя, а той, у кого є внутрішня потреба в тому, що він є, повинен бути і не може бути іншим”

Л.М.Толстой

«Он создал нас, он воспитал

наш пламень,

Поставлен им краеугольный

камень,

Им чистая лампада возжжена...»

А.С.Пушкин

1. Сучасний учитель – який він?
2. Учитель-професіонал, його сутність.
3. Типи вчителів за спрямованістю професійної діяльності.
4. Види стилей педагогічної діяльності.

Опорні поняття: антропологічний підхід, учитель-урокодавець, учитель-предметник, учитель-вихователь, учитель-методист, учитель-майстер, учитель-технолог, учитель-професіонал, майстер, майстерність, професіонал, професіоналізм, професіональний менталітет, компетенція, компетентність, компетентний, ключові компетенції, професіональна культура, педагогічна майстерність, педагогічна технологія, акмеологія, акмеологічні фактори, акмеологічні умови, професійна підготовка.

Значні успіхи науково-технічного прогресу минулих століть породили в людині нову, технократичну ідеологію, яка базується на впевненості людини в своїй всемогутності, відчутті себе господарем, володарем, який здатний здійснювати будь-які зміни в природі, суспільстві та в самому собі. Відповідно, протягом багатьох століть у людини формувалася споживацька („дефіцитна”) позиція, що виявлялася у тому, що людина використовувала все (природу, суспільство, себе) для матеріального збагачення, створювала комфортні умови для власного життя і задоволення своїх потреб і бажань. Суспільство, зі свого боку, використовувало людину як засіб матеріального виробництва і суспільного розвитку, вважаючи її гвинтиком у великому механізмі. В результаті цього людина почала духовно деградувати, втрачаючи духовні цінності, руйнуючи гуманістичний світогляд, гальмуючи морально-духовний розвиток особистості, саме тому сьогодні процвітають наркоманія, проституція, злочинність, екологічні катаклізми, природні лиха. Люди стають все більше знервованими, незадоволеними своїм життям, тому часто хворіють і відчують себе нещасливими.

З огляду на ці реалії виникла необхідність оновлення українського суспільства, вдосконалення його моральних, духовних і економічних засад. Закономірною і обов'язковою умовою в розв'язанні цієї проблеми є випереджувальний розвиток системи освіти. Пам'ятаймо, що той, хто реформує освіту, той реформує суспільство. Адже саме вона є пріоритетною в розвитку особистості, її природного потенціалу, остання в свою чергу є рушійною силою розвитку і вдосконалення суспільства.

Осмислюючи суть змін, які відбуваються у світовому просторі, сучасний педагог і ми з вами, повинні усвідомити своє місце і роль у реалізації нинішніх соціальних потреб і своїх власних. У Національній доктрині розвитку освіти вказується, що необхідно забезпечити перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, яка сприятиме істотному

зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу особистості та суспільства. Крім того, незважаючи на різні прогнози, більшість фахівців визначають, що освіта в Україні повинна розвиватися шляхом входження в європейський освітній простір. Це дасть змогу використовувати позитивний західний досвід і водночас стимулювати процеси, які важливі для розвитку української освіти. Вітчизняна педагогіка, зберігаючи власні традиції, розвиваючи теоретичні і експериментальні основи, залишається відкритою для інноваційного педагогічного досвіду інших країн.

1. Сучасний учитель – який він?

Тенденції до глобалізації та гуманізації суспільного розвитку, які панують сьогодні в світі, зумовлюють перехід людства до науково-інформаційних технологій, що базуються на інтелектуальному потенціалі нації й визначаються рівнем розвитку особистості. Отже, сучасне суспільство зосередило свою увагу на людині. Індивідуальний розвиток людини став метою суспільства і головним показником його прогресу, а також передумовою його подальшого розвитку. Тому найпріоритетніші сфери людської діяльності в XXI столітті – це наука як сфера, що продукує нові знання, і освіта, як сфера, що олюднює знання і забезпечує індивідуальний розвиток особистості. Отже, система освіти має функціонувати і розвиватися для людини, в її інтересах, слугувати повноцінному розвитку особистості. З огляду на це важливе значення має аналіз роботи сучасного вчителя з погляду антропологічного підходу як методологічного інструментарію – що це може для вирішення педагогічних проблем освіти. Чи готовий сучасний учитель до інноваційної професійної діяльності?

Як показує практика, сьогодні в школі працюють різні вчителі: вчителі-урокодавці, вчителі-предметники, вчителі-вихователі, вчителі-методисти, вчителі-професіонали, вчителі-майстри, вчителі-технологи. Хто ж з них працює найпродуктивніше і чому? Вчитель-урокодавець відповідально ставиться до своєї роботи, добросовісно її виконує, але вважає, що дитина сама повинна навчатися і вирішувати, чи потрібно це їй. Головну свою мету вони вбачають у тому, щоб дати знання (інформацію), а чи захоче дитина взяти, це вже не їхня проблема. Вчитель-предметник уміє навчити предмету, любить його, цікаво розповідає, але цим обмежує свої функції. Вчитель-вихователь багато уваги приділяє взаємодії з дітьми, спілкуванню, любить дітей, наставляє їх, учить жити, але найчастіше сприймає їх як „сировину”, з якої він – творець – зробить те, що сам захоче. Вчитель-методист любить

організовувати взаємодію з дітьми, в нього на уроці цікаво, постійно змінюються види навчальної діяльності, він не тільки вміє навчати, в нього навчатися цікаво, легко і весело, саме процес навчання є домінантою його діяльності. Вчитель-майстер знаходить в його діяльності особливий підхід до дітей, він любить дітей і предмет, він поєднує навчання і виховання, часто має власний „педагогічний почерк”. Він сприяє гармонійному духовному розвитку особистості. Вчитель-технолог володіє найсучаснішими педагогічними технологіями. Його уроки різноманітні і завжди досягають мети. Вчитель-професіонал – яскрава особистість, духовно багата, майстер своєї справи, володіє різноманітними технологіями, любить людей і все, що робить, викликає в дітей захоплення і бажання стати кращими, діти себе почувають комфортно і щасливо, у них формується стала потреба спілкуватися з цим учителем, бути разом з ним, співробітничати. Як бачимо, саме вчитель-професіонал здатен найпродуктивніше розв’язати сучасні проблеми освіти. Хто ж він і які його завдання?

У сучасному суспільстві, яке постійно зазнає змін у зв’язку з реалізацією ідей гуманізації та демократизації, зростання ролі освіти призвело до витіснення концепції „освіта на все життя” концепцією „освіта впродовж життя”, яка відображена в програмі ЮНЕСКО „Освіта для XXI століття”. Нова концепція має чітку орієнтацію на потреби і запити особистості і суспільства. Тому перед педагогом постає складне завдання: відповідати потребам і запитам особистості й суспільства, бути конкурентноспроможним на ринку освітніх послуг і водночас виконувати свою місію сіяча розумного, доброго, вічного.

Аналіз досягнень у галузі професіональної підготовки вчителя виявив, що світова педагогічна школа перебуває на шляху демократизації, гуманізації та впровадження особистісноорієнтованого підходу в освіті. В цього багатоаспектного і багатопроблемного процесу є загальні риси, хоча різні регіони і країни світу мають свої особливі соціальні, політичні, економічні, екологічні, етнічні умови. Це детально досліджують науковці:

В.А.Бордовський, Б.Л.Вульфсон, А.Н.Джуринський, Т.С.Кошманова, А.П.Лурф'єров, З.А.Малькова, В.Я.Пилиповський, Л.П.Глуховська та ін.

У світовій педагогіці домінують тенденції розробки моделей учителя-професіонала (ідеального вчителя). Так, японський педагог Томомучі Кіучі пропонує модель учителя з такими суттєвими ознаками та якостями: здатність одночасно навчати та виховувати, міцна педагогічно-теоретична освіта, висока культура і усвідомлення цінності виховання, свобода і відповідальність, приналежність до інтелектуальної еліти. Іншу модель запропонував В.А.Сластьонін. Вона ґрунтується на підході, який дає змогу формувати цілісну особистість учителя: початкова економічна освіта, комп'ютерна грамотність, висока культура, знання іноземних мов, ініціативність, відповідальність, потреба в самоосвіті, здатність до інноваційної діяльності, відкритість до змін, толерантність до традиційної освіти.

Оскільки суспільство стає людиноцентричним, пошуки вчителів спрямовані на формування нових вимог до вчителя-професіонала-європейця, який готовий працювати в глобалізованому, полікультурному суспільстві, усвідомлювати розуміння людини як найвищої цінності, бути толерантним, відкритим до змін та інновацій. Пам'ятаємо слова В.О.Сухомлинського про те, що вчитель – це той же вчений, але у своїй лабораторії, де він, всебічно вивчаючи дітей, невинно творить, щоденно веде пошуки найдосконаліших методів проектування долі і душ людських. Отже, оновлення і розквіт суспільства неможливі без учителя-професіонала і високого рівня його професіоналізму.

Саме тому сьогодні інтенсивно розробляються нові підходи до розуміння поняття **“професіонал”** і **“професіоналізм”**, визначаються критерії професіоналізму (загальні і специфічні). Нам з вами варто добре розібратися в цих поняттях і усвідомити їхню сутність. Запрошуємо разом подумати над цим.

2. Учитель-професіонал, його сутність.

Існує ряд понять, так чи інакше пов'язаних з характеристикою здатності виконувати роботу: **“професія”, “професіонал”, “професійна підготовка”, “професіональна підготовка”, “майстер”, “майстерність”, “компетенція”, “компетентність”, “компетентний”, “ключові компетенції”, “професіоналізм”, “кваліфікація”**. Все, що пов'язано з професіоналізмом, завжди викликає зацікавленість у спеціалістів різних наук і практиків: що таке професіоналізм? Як його сформулювати та розвивати? Як його оцінювати? В той же час існує ряд протилежних точок зору на сутність професіоналізму. Але є такі галузі, де проблема професіоналізму розроблена ґрунтовно – перш за все в психології та акмеології. Вважається, що вивчення професіоналізму пов'язане перш за все з проблематикою психології праці, в якій виокремився самостійний науковий напрям – психологія професіоналізму, розроблений А.К.Марковою. Вона вважає, що **“психологія професіоналізму виявляє умови і закономірності просування людини до професіоналізму в її діяльності (праці), зміни психіки людини в процесі сходження до професіоналізму”**[15]. Психологія професіоналізму в такому розумінні розробляє психологічні критерії, визначає рівні професіоналізму, етапи та сходинки на шляху просування до професіоналізму, вікові та індивідуальні особливості становлення професіонала, фактори, що викликають зниження професіоналізму і шляхи їх подолання. Сутність професіоналізму розуміється як прояв професійної майстерності. Майстерністю в психології праці називається властивість особистості, що набута з досвідом, як вищий рівень професійних умінь у певній галузі, досягнутий на основі гнучких навичок і творчого підходу (К.К.Платонов). Таке розуміння професіоналізму та професійної майстерності відбиває діяльнісний аспект, при цьому особистість і її розвиток у діяльності залишаються осторонь. Таке розуміння професіоналізму в психології

призвело до того, що відсутні чіткі й однозначні визначення цих понять. Категорія професіоналізму не розкрита в довідкових і енциклопедичних виданнях, тлумачних словниках. Професіонал розглядається як спеціаліст, який виконує якусь професійну діяльність, а про професіоналізм мова не йдеться взагалі. А.К.Маркова вважає, що *вчитель-професіонал високого класу – це спеціаліст, який оволодів високим рівнем професійної діяльності, свідомо змінює і розвиває себе в процесі праці, вносить свій індивідуальний творчий внесок у професію, стимулює в суспільстві інтерес до результатів своєї праці* [15].

Проблема професіоналізму привертає увагу юристів, економістів, спеціалістів у галузі теорії управління, кадровиків. Останні так розуміють сутність професіоналізму: професіоналізм державної служби є перш за все здатність працівника, колективу службовців визначати з урахуванням умов і реальних можливостей найбільш перспективні шляхи і способи реалізації поставлених перед ними задач у межах своїх повноважень з урахуванням умов і реальних можливостей (Омаров А.М.). Це визначення, як бачимо, суттєво відрізняється від попередніх, але все ж у ньому домінує діяльнісний аспект. Найбільш перспективним є розгляд професіоналізму в нерозривному зв'язку з розвитком (у тому числі і особистісно-професіональним) суб'єкта діяльності. Цей напрям є акмеологічним. Найбільший розвиток отримав напрям акмеології, пов'язаний з дослідженням акме в професійній діяльності, тобто пов'язаний з професіоналізмом. Саме тому об'єктом цього напрямку акмеології став професіоналізм діяльності, а предметом – об'єктивні та суб'єктивні фактори, що сприяють чи перешкоджають досягненню вершин професіоналізму. (Деркач А.А., Кузьміна Н.В.). При цьому в контексті формування професіоналізму розглядаються питання, пов'язані з досягненням високої ефективності чи продуктивності діяльності, особистісно-професіональним розвитком, оптимізацією діяльності, розробкою, нових способів та алгоритмів рішення професійних задач. Це

призвело до того, що професіоналізм стали визначати як професіоналізм діяльності.

Професіоналізм діяльності – це якісна характеристика суб'єкта діяльності – представника певної професії, що визначається мірою володіння ним сучасним змістом і сучасними засобами вирішення професійних завдань, продуктивними способами їх здійснення. Професіоналізм діяльності характеризується перш за все високою продуктивністю діяльності. Дослідження, проведені в акмеології в останні роки, показали, що доцільно розглядати професіоналізм не лише в діяльнісному контексті, а й в нерозривному зв'язку з особистісним, що узгоджується з найважливішим методологічним принципом єдності діяльності та особистості (Б.Г.Ананьєв, А.А.Бодалєв, Б.Ф.Ломов). У процесі професійної діяльності відбувається розвиток особистісних якостей учителя. Тому „професіоналізм” – поняття більш широке, що включає професіоналізм особистості та професіоналізм діяльності.

Професіоналізм особистості – якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високий рівень розвитку професійно важливих і особистісно-ділових якостей, акмеологічних складових професіоналізму, адекватний рівню вимог до мотиваційної сфери та ціннісних орієнтацій, спрямованих на прогресивний розвиток спеціаліста.

Формування та розвиток професіоналізму пов'язані з певними умовами та факторами. Акмеологічні фактори – основні причини, рушійні сили професіоналізму. Більшість із них – суб'єктивні: мотиви, спрямованість, інтереси, компетентність, умілість; об'єктивні: зовнішня заданість і реальна система професійної діяльності; об'єктивно-суб'єктивні: організація професійного середовища, професіоналізм керівників, якість управління. Акмеологічні умови – значимі обставини, від яких залежить досягнення високого професіоналізму особистості в професійній діяльності. Вони мають об'єктивний характер: задатки, загальні та спеціальні здібності особистості,

стан суспільства, умови виховання, можливість отримати освіту, доступ до культурних цінностей.

Проаналізувавши сутність понять, пов'язаних з професійною діяльністю, спробуємо інтерпретувати їх до професії вчителя. Отже, **професія** – це галузь застосування людських сил або певний вид діяльності, тоді **• професія вчителя – це педагогічна діяльність.** • **Антропологічний підхід у педагогіці** – це підхід, у центрі якого знаходиться особистість.

Майстер – особливо знаючий і вміючий у своїй справі, тоді • **учитель-майстер** – особливо знаючий і вміючий у педагогічній діяльності. •

Майстерність учителя – властивість особистості, набута з досвідом педагогічної діяльності, як більш високий рівень професійних умінь, що досягнутий на основі гнучких навичок і творчого підходу. • **Учитель-**

професіонал – це яскрава, духовно багата, гармонійна особистість, яка має покликання до педагогічної діяльності та відповідну освіту, любить дітей і предмет, володіє професійною культурою, педагогічною майстерністю і педагогічними технологіями, є для дитини Батьком, Другом і Порадником.

Професіоналізм учителя розглядають як високий рівень його психолого-педагогічних і науково-предметних знань і умінь у поєднанні з відповідним культурно-моральним обличчям, що забезпечує на практиці соціально затребувану підготовку підростаючого покоління до життя. (В.Я.Синенко).

Ми вважаємо, що професіоналізм має різні рівні і виявляється в продуктивності діяльності, тому подаємо власне тлумачення поняття: •

професіоналізм педагога – це якісний показник продуктивності педагогічної діяльності незалежно від її змісту та специфіки, яка забезпечується комплексом професійних особистісних якостей і вмінь учителя. • **Акмеологія** – (від грецьк. акме – вищий ступінь чогось, розквіт)

наука, що вивчає закономірності та механізми розвитку людини на етапі її зрілості і особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому

розвитку (А.А.Бодалев). **Професійна підготовка** – процес оволодіння необхідними професійними знаннями та навичками. **Професіоналізм** – результат цього процесу.

Серед інших понять, що стосуються професійної діяльності, суттєвими є:

- **Професіональний менталітет** – визначається наявністю особливого соціально-психологічного типу особистості, в структуру якої входять як типові форми психічного відображення дійсності, так і специфічні системи ціннісних орієнтацій, експектацій, соціальних установок, що індивідуально розкриваються в спрямованості на педагогічну діяльність, в якій здійснюється абсолютно особливий тип стосунків і взаємодій індивідів і визначається особлива позиція в них педагога. Отже, внаслідок включення особистості в професійне поле діяльності сама її позиція до світу, аттитюди, мислення трансформуються в відповідності до цієї діяльності і формується професійна Я-концепція (В.А.Сонін).
- **Компетенція** – (лат. *competentia*, від *competo* – взаємно прагну; відповідаю, підходжу) – коло повноважень будь-якої організації, установи або особи; коло питань в яких певна особа має певні повноваження, знання, досвід [24].
- **Компетентність** – поінформованість, обізнаність, авторитетність [24].
- **Компетентний** – (лат. *competentis*) – належний, відповідний. 1. досвідчений у певній галузі, якомусь питанні. 2. повноважний, повноправний у розв'язанні якоїсь справи [24].
- **Ключові компетенції** – загальна здатність людини мобілізувати набуті знання, уміння і навички у процесі професійної діяльності, а також використовувати узагальнені способи виконання дій (А.В.Усова).

Для виявлення професіоналізму вчителя розробляються його критерії, рівні, але єдиного підходу немає. Виокремлюють, наприклад, такі **рівні**

професіоналізму: *репродуктивний, майстерський, дослідницький*. Інші дослідники називають *оптимальний, припустимий критичний, неприпустимий рівні або нульовий, низький, середній і високий*. Дуже часто рівні професіоналізму педагога ототожнюють із кваліфікацією.

Критерії, за якими визначають рівні професіоналізму поділяють на: *об'єктивні, суб'єктивні, результативні, процесуальні, нормативні, індивідуально-варіативні, наявного рівня, прогностичні, професійної навченості, творчі, соціальної активності і конкурентноспроможності професії в суспільстві, професійної стійкості (відданості), якісні та кількісні*. (А.К.Маркова). Рівні професіоналізму базуються на системі **показників**.

- *Продуктивність діяльності*
- *Рівень кваліфікації і професійної компетентності*
- *Оптимальна інтенсивність і напруженість праці*
- *Точність і надійність діяльності*
- *Організованість*
- *Низька залежність від зовнішніх факторів*
- *Володіння сучасним змістом і засобами розв'язування професійних завдань*
- *Стабільність показників діяльності*
- *Рівень розвитку особистісно-ділових і професійно важливих якостей*
- *Рівень мотивації досягнень*
- *Можливість розвитку суб'єкта праці як особистості*
- *Спрямованість на досягнення позитивних соціально значущих цілей*

А.К.Маркова дослідила та описала найсуттєвіші **етапи**, якими проходить учитель на шляху до професіоналізму:

- ❖ **Етап адаптації** вчителя до своєї професії: первинне засвоєння вчителем норм, менталітетів, необхідних прийомів, технік, технологій;

- ❖ **Етап самоактуалізації** вчителя в професії: усвідомлення вчителем своїх можливостей виконання професійних норм, своїх індивідуальних особливостей, саморозвиток себе засобами професії, цілеспрямоване на свідоме посилення своїх позитивних якостей, нівелювання негативних, утвердження індивідуального стилю;
- ❖ **Етап вільного володіння** вчителем професією **на рівні майстерності, гармонізації вчителя з професією**: засвоєння високих стандартів, повторення на хорошому рівні раніше кимось підготовлених зразків, методичних розробок;
- ❖ **Етап вільного володіння** вчителем професією **на рівні творчості**: збагачення вчителем досвіду своєї професії за рахунок особистого творчого внеску, впровадження авторських знахідок, удосконалень у власній праці.

По шляху до високого рівня професіоналізму в учителя поступово формуються педагогічні позиції, що відповідають повному рівню професіоналізму: **педагогічна позиція** – *предметника* → *методиста* → *діагноста* → *вихователя* → *майстра* → *технолога* → *професіонала-дослідника*. Відповідно, оволодіння професіоналізмом – це послідовне сходження по зазначених сходинках (рівнях). Це дає вчителю орієнтири в проектуванні свого професіонального зростання, експерту – більш точне підґрунтя при оцінюванні його праці.

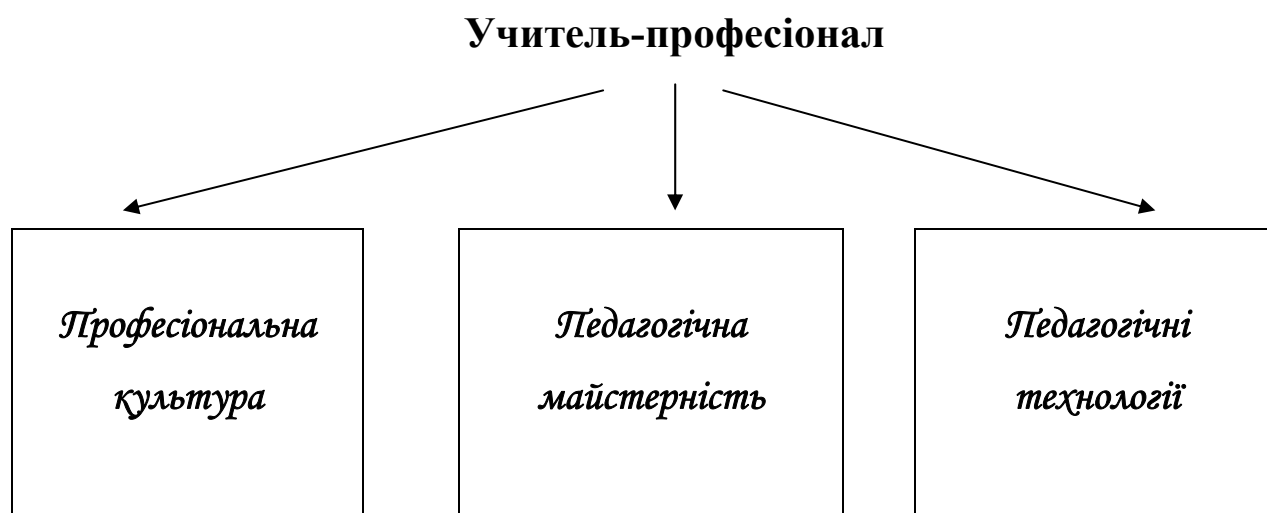
Етапи та рівні (сходинки) професіоналізму можуть бути позначені в кваліфікаційних категоріях.

Кваліфікація – *це рівень (ступінь) професіоналізму, що виражений в певних соціально виражених нормах.*

Раніше йшлося, що відповідно до вимог, які висуває суспільство до вчителя-професіонала, розробляються кваліфікаційні характеристики і моделі. Деякі з них ми згадували, а зараз зупинимося на пріоритетній – **акмеологічній моделі вчителя**, в якій органічно поєднуються *чотири складові*: 1. *Компетентність (досконала)*; 2. *Особистісна орієнтація*

(досконала); 3. Морально-духовна цінність; 4. Акмеологічна професійна позиція педагога. Головна мета акмеологічної моделі – розвиток особистості педагога, його концептуального «Я», розуміння соціокультурної й освітньої ситуації, усвідомлення себе насамперед як особистості, а згодом як спеціаліста, професіонала. У змісті цієї моделі ніби поєднано три головні феномени, зокрема, Людина, Освітнє середовище і Педагог, що пов'язані між собою, але зв'язок між ними спрямовується по висхідній – саморозвиток індивідуальності – культура особистості. **Пріоритетний сучасний орієнтир – розвивати вільну, незалежну, духовно багату, активну особистість, яка з любов'ю, творчо ставиться до своєї справи, до своєї культури, до свого життя і до світу в цілому.** Умови для розвитку такої особистості може створювати лише учитель-професіонал, який досяг вищих рівнів професіоналізму.

Наш досвід наукової, дослідницької і практичної педагогічної діяльності допоміг розробити власну модель учителя-професіонала, яка включає в себе три основні компоненти:

Оволодіння професіоналізмом як будь-який інший процес оволодіння (знаннями, діяльністю тощо) відбувається на трьох рівнях: мотиваційному, когнітивному та операціональному. Наша модель відповідає цій закономірності.

Подумайте, будь ласка, і пригадайте, яким компонентом із названих ви оволодівали на I і II курсах? (ПМ), а на третьому? (ПТ). А зараз ми з вами готуємося до оволодіння третім компонентом – професійною культурою.

Але перед цим давайте подивимося, як спрямованість педагогічної діяльності впливає на характер і поведінку вчителя.

3. Типи вчителів за спрямованістю професійної діяльності

- **Професійна усталеність** учителя (так її називають учені кафедри педагогіки ПДПУ ім. К.Д. Ушинського) в педагогіці називається **педагогічною позицією**. Так от, **педагогічна позиція** – це синтез властивостей і якостей особистості вчителя, який дає можливість упевнено, самотійно, без емоційного напруження виконувати свою професійну діяльність у різних, часто непередбачуваних умовах з мінімальними помилками впродовж тривалого часу.

Структуру педагогічної позиції визначає комплекс елементів (компонентів):

- ❖ **Мотиваційний:** упевненість у собі як учителеві; задоволення діяльністю, педагогічна спрямованість, самогенне мислення;
- ❖ **Емоційно-вольовий:** емоційна стабільність, саморегуляція емоцій і думок, наявність вольових якостей;
- ❖ **Особистісний:** швидкість реакцій, рефлексія, гуманістична і громадянська спрямованість, працездатність, інтуїція.
- ❖ **Професійно-педагогічний:** уміння приймати доцільні рішення у нестандартних ситуаціях, досвід особистісний, наявність потреби в самовдосконаленні.

Саме педагогічна позиція зумовлює спрямованість педагогічної діяльності вчителя та характер стосунків з учнями та колегами. За цими ознаками виокремлюють **основні типи вчителів:**

- **Позитивно-усталений** тип характеризують: активна позитивна спрямованість діяльності, висока ерудиція та педагогічна культура, любов до дітей та професії, бажання спілкуватися та організовувати взаємодію з дітьми;

- **Позитивно-ситуативний** тип відзначають: ситуативні стосунки при загальній, емоційно-позитивній спрямованості, учитель потрапляє під вплив свого настрою і переживань, оцінює особистість дитини переважно з точки зору її знань та поведінки;
- **Неусталений** – має не чітко виражену емоційно-позитивну спрямованість у спілкуванні з дітьми, замкнутість, сухість, переважає офіційний тон, авторитарність, прискіпливість. У спілкуванні домінує ділова спрямованість;
- **Негативно-ситуативний** – частіше виявляється емоційно-негативна спрямованість у ставленні до учнів, низький рівень професійної культури, створюється атмосфера напруженості (несприятливий психологічний клімат), діти дратують, переважає ліберальний стиль педагогічного керівництва, який змінюється імперативним (авторитарним), але переважно невдало;
- **Негативно-усталений** – характерна стійка емоційно-негативна спрямованість у ставленні до учнів, відсутність педагогічних інтересів, любові до дітей та професії. Такі вчителі змінюють професію.

Ознайомлення з зазначеними типами вчителів допоможе вам усвідомити свої можливості, діагностувати роботу вчителів і власну діяльність, спрямувати зусилля на самовдосконалення.

4. Види стилів педагогічної діяльності.

У процесі практичної педагогічної діяльності кожен учитель виробляє свій власний стиль діяльності. Найбільш характерні для вчителів **чотири стилі:**

❖ *Емоційно – імпровізаційний.* Орієнтуючись переважно на процес навчання, вчитель недостатньо адекватно щодо кінцевих результатів планує свою роботу; для уроку він відбирає найбільш цікавий матеріал, менш цікавий (хоча й важливий) часто залишає для самостійної роботи учнів; орієнтується в основному на сильних учнів. Діяльність учителя високо оперативна: на уроці часто змінюються види роботи, практикуються колективні обговорення. Однак багатий арсенал методів навчання, що використовуються, поєднується з низькою методикою навчання, недостатньо представлені закріплення та повторення навчального матеріалу, контроль знань учнів. Діяльність учителя характеризується інтуїтивністю, підвищеною чутливістю в залежності від ситуації на уроці, особистісною схвильованістю (тривожністю), гнучкістю та імпульсивністю. По відношенню до учнів такий учитель чутливий і проникливий.

❖ *Емоційно – методичний стиль.* Орієнтуючись як на результат, так і на процес навчання, вчитель адекватно планує навчально-виховний процес, поетапно відпрацьовує весь навчальний матеріал, не випускаючи закріплення, повторення і контроль знань учнів. Діяльність учителя високо оперативна, але домінує інтуїтивність над рефлексивністю. Вчитель намагається активізувати учнів не зовнішніми розвагами, а особливостями самого предмета. Вчитель підвищено чутливий до зміни ситуації на уроці, особистісно занепокоєний, але чутливий і проникливий по відношенню до учнів.

❖ *Міркувально – імпровізаційний стиль.* Для вчителя характерні орієнтація на процес і результати навчання, адекватне планування,

оперативність, поєднання інтуїтивності та рефлексивності. Вчитель відрізняється меншою винахідливістю у варіюванні методів навчання, він не завжди дотримується високого темпу проведення уроку, не завжди використовує колективні обговорення. Але сам учитель менше говорить, особливо під час опитування, намагаючись впливати на учнів опосередкованим шляхом, даючи можливість тим, хто відповідає, детально оформити відповідь. Учителі цього стилю менш чутливі до змін ситуації на уроці, в них відсутня демонстрація самолюбівання, характерна обережність, традиційність.

❖ **Міркувально – методичний стиль.** Орієнтуючись переважно на результати навчання та адекватно плануючи навчально- виховний процес, учитель виявляє консервативність у використанні засобів і способів педагогічної діяльності. Високий методичний рівень поєднується з невеликим, стандартним набором методів навчання, перевага надається репродуктивній діяльності учнів, рідко застосовуються колективні обговорення. Вчитель цього стилю відрізняється рефлексивністю, невисокою чутливістю до змін ситуацій на уроці, обережністю у своїх діях.

Отже, в процесі педагогічної діяльності кожен учитель виробляє свій власний стиль професійної діяльності.

Любі друзі, бажаємо вам успіху на шляху до вершин професіоналізму, пізнавайте свої можливості, реалізуйте свої потреби і отримуйте задоволення від руху вперед!

?

Перевірте себе:

1. Проаналізуйте запропоновані визначення поняття «професіонал» і сформулюйте власне.

2. Подумайте, чим відрізняється вчитель – майстер від учителя – професіонала. Аргументуйте свою відповідь.
3. Запропонуйте власні критерії професіоналізму вчителя.

Теми магістерських робіт:

1. Онтологія понять «професіонал» і «професіоналізм»
2. Онтологія професіограм учителя
3. Портрет ідеального учителя та його антипода.

Теми рефератів.

1. Учитель-професіонал, вимоги до нього.
2. Учитель- професіонал і духовний розвиток особистості.
3. Сучасні моделі вчителя-професіонала.

Література :

1. Бердяев Н.А. Самопознание. – М. : Книга, 1991.-446 с.
2. Гусев В. Формування інноваційної культури як пріоритет державної інноваційної політики // Освіта і управління. – К. , - 2003. – Т. 6. - №2. – с. 90.
3. Демиденко Т.М. Система інноваційної підготовки майбутнього вчителя // Проблеми освіти : Наук. метод. зб. – 2003. – Вип. 33. – с. 35.
4. Джуринський А.Н. Развитие образования в современном мире. – М., 1999.
5. Кондаков Н.И. Логический словарь – справочник. – М., 1975.
6. Кремень В. Філософія освіти ХХІ ст., / Шлях освіти. – 2003. - №2. – с.2.
7. Крымский С.Б. Контуры духовности. Новые контексты идентификации //Вопросы философии – 1992. - №12 – с.21 – 28.
8. Малаканова Л.В., Пивовар Н.М. Професійний ідеал учителя в уявленнях випускників педкласу обласного ліцею / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Організація навчально- виховного

- процесу в середніх загальноосвітніх закладах нового типу : досягнення, проблеми, перспективи. – Полтава, 1995 – с.258 – 260.
9. Малаканова Л.В. , Пивовар Н.М. Дослідження моделі вчителя-професіонала / Пед. майстерність як сучасна технологія розвитку особистості вчителя / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції – 2002р. – Полтава. АСМІ, 2002 – с.170 – 173.
 10. Малаканова Л.В. Особистісно орієнтована професійна підготовка вчителя / Пед. засади формування гуманістичних цінностей природничої освіти, її спрямованості на розвиток особистості : Зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / Кол. авт. – Полтава АСМІ, 2003. – с.125 – 129.
 11. Малаканова Л.В. Критерії оцінювання професійно-значущих якостей особистості вчителя / Імідж сучасного педагога – 2003 - №10 с.2.
 12. Малаканова Л.В. Особистісно орієнтований підхід до підготовки майбутнього вчителя / Зб. наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка – Вип. 5. – Полтава, 2003 – с.160 – 164
 13. Малаканова Л.В. Із досвіду професійної підготовки вчителя на особистісному рівні / Наукові записки. – Вип. 52. – Ч. 2. – Серія : Пед. науки. – Кіровоград РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 16 – 2003. – с. 23 - 25
 15. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / Педагогика.-1995.-№6.-с. 55 – 63.
 17. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта.- №26.-2002.
 18. Несторенко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини.-К.: Абрисс, 1995.-336 с.
 19. Педагогіка: Навчальний посібник – Харків: ТОВ «Одіссей», 2003.-с. 34 – 38.

20. Пуховська Л.П. Тенденції розвитку професійної підготовки вчителів у країнах Західної Європи (кінець ХХ ст) // Педагогіка і психологія професійної освіти.- 1998.-№ 5.-с. 254.
21. Развитие профессионализма: проблемы изучения / Психология человека от рождения до смерти. Полный курс психологии. Под. ред. Член-кор. РАО А.А. Реана – СПб.: «прайм ЕВРОЗНАК», 2003.-с. 295 – 300.
22. Синенко В.П. Профессионализм учителя // Педагогіка.- 1999.-№ 5.-с. 45 – 51.
23. Сисоєва С. Педагогічні технології: проблеми, пошуки, перспективи впровадження // Педагогіка і психологія професійної освіти.- 2002.- № 6.- с.16.
24. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука, К., 1974.
25. Сонин В.А. Психолого-педагогический анализ профессионального менталитета учителя // Мир психологии.- 2000.- № 2.- с. 183 – 191.
26. Усова А.В. Требования к подготовке учителя в свете концепции модернизации российского образования и наука.- 2003.- № 2.- с. 5.
27. Фридман Л.М., Кулагина Н.Ю. Психологический справочник учителя.- М.: Просвещение, 1991.- 288 с. (с. 270 – 271).
28. Шароватова Олена Особистість педагога-професіонала у творчій спадщині В.О. Сухомлинського у світлі суспільних вимог сучасності / Наукові записки .- вип. 52.- Ч. 2. Серія: Педагогічні науки.- Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка.-2003.-с. 234 – 237.
29. Швед Марія Антропологічний підхід до професійної підготовки педагога / Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. Випуск 19. Львів: ЛНУ ім. І. Франка.- 2005.- с. 65 – 73.
30. Шиманський Мирослав Викладач вищої школи: майстер, провідник партнер студентів / Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. Випуск 19. Львів: ЛНУ ім. І. Франка.- 2005.- с. 9 – 15.
31. Іванюк Г.І. Модель учителя у теоретико-практичній спадщині В.О. Сухомлинського / Науковий вісник Миколаївського державного

університету Пед. науки. Збірник наук. праць. Вип. 8.- Миколаїв: МДУ,
2004.- с. 241 – 243.